

Licht op ...

De oorzaak en groei van het populisme

Onze samenleving kent op dit moment vele uitdagingen, je kunt zelfs spreken van duidelijke spanningen. De omstandigheden zijn zeker niet makkelijk. Het lijkt er sterk op dat we voor een nieuwe fase staan: oude afspraken en samenwerkingen staan ter discussie en de keuzes waar we nu voor staan en die we nu gaan maken, zullen een lange tijd de karakteristiek van de toekomst gaan bepalen.

Als je bekijkt waarover de meeste discussies gaan, dan is dat een behoorlijk breed gebied. Het opvallende daarbij is dat als we naar de karakteristiek van de discussies op al die verschillende gebieden kijken, er een grote overeenkomst in zit. Komen die problemen dan uit dezelfde mentale instelling?

Als we de uitspraak hanteren 'de omstandigheden maken de mens niet, maar laten juist zien wie hij is', dan kunnen we niet al te vrolijk vooruitkijken. Een van de populaire leuzen nu is *eigen volk eerst*. Het begrip 'volk' staat niet alleen voor wat we standaard 'een volk' noemen, maar voor elke groep die je maar kan bedenken, van werelddeel tot eigen voetbalclub. Het gaat dus niet alleen over het landelijke niveau maar ook over veel kleinere onderdelen van onze samenleving.

Deze mentale houding geeft zeker allerlei spanningen. Deze dienen door onze politieke leiders opgelost te worden: ze vereisen een goede aanpak. Maar vaak zijn deze leiders niet meer dan een exponent van die spanningen; ze staan er zeker niet boven. De hierboven geschetste karakteristiek wordt min of meer omvat in het begrip 'populisme'.

De oorzaken van het populisme

Dit gedrag dat enkele politieke leiders laten zien, geeft een sterke stimulans voor de groei van het populisme. Maar wat is dan de voedingsbodem voor deze groei? Het antwoord op deze vraag is duidelijk om ons heen te zien: de samenhang in de samenleving is aan het verminderen, we zijn sociale binding aan het verliezen. We verkrumelen; en dit verkrumelen vindt plaats op zowel godsdienstig als sociaal en financieel vlak, van vreemdelingen tot godsdienstige angsten.

Als we terugkijken naar de periode van de jaren '60-'80 en die periode vergelijken met nu, kunnen we gerust stellen dat iedereen erop vooruit is gegaan in ons land. Maar wat we tegelijk zien is dat die vooruitgang niet voor iedereen in dezelfde evenredigheid heeft plaatsgevonden. De rijken zijn er veel meer op vooruitgegaan dan de lagere klasse in onze samenleving. Hun bezit is verhoudingsgewijs veel meer gegroeid: de evenredigheid is volkomen weg en de situatie is veel extremer geworden. Dit voedt het populisme heel sterk.

Een sterk voorbeeld vond ik de reacties rondom de brand van de Notre Dame. Die riep opeens sterke gevoelens van westers cultuurbesef op, met als gevolg geweldig grote donaties voor het herstel van de Notre Dame. De toestand voor de brand van de Notre Dame was niet zo best. De kerk was als een oude dame die in coma-toestand lag en die net genoeg zuurstof kreeg om niet dood te gaan. Er was 60 miljoen euro uitgetrokken om de meest noodzakelijke werkzaamheden te verrichten om het verval te stoppen, maar er waren miljoenen meer nodig om alles op te knappen. En nu, op het moment van mijn schrijven, staat de teller al op een miljard euro, gedoneerd door de meest welvarende mensen en organisaties in de samenleving.

Een dergelijk gedrag is in feite onbegrijpelijk in het licht van de veel grotere problemen in onze samenleving. En Frankrijk is daar geen uitzondering op. Frankrijk is het land waar in 1789, met de begrippen *Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap*, het morele geweten van de samenleving werd opgeroepen om de gelijkheid te gaan herstellen en de verschillen in die toenmalige samenleving te vereffenen. Dat is toen niet succesvol verlopen; het nam al snel een zeer bloedige vorm aan.

Maar het heeft wel vele anderen de impuls gegeven om op hun beurt met deze drie basisgedachten een start te maken, en deze te verwezenlijken in een nieuwe of bestaande samenleving.

Tolerantie of intolerantie?

De wetenschapsfilosoof Karl Popper vond dat we, in naam van de tolerantie, het recht moeten opeisen om intolerantie in onze samenleving niet te tolereren. Toen hij in 1945 in zijn boek *The Open Society and Its Enemies* ('De open samenleving en haar vijanden', deel 1, hst. 7, noot 4) de paradox naar voren bracht "Onbeperkte tolerantie moet leiden tot het verdwijnen van tolerantie", gaf dat veel discussie. Nu is deze paradox weer van stal gehaald om allerlei beperkend beleid ten opzichte van minderheden en andersdenkenden te motiveren en ondersteunen.

We zien iets soortgelijks op milieugebied. Als geprobeerd wordt nieuwe stappen te zetten, horen we kreten als 'als wij het niet doen, doen anderen het wel' of 'het moet tegelijkertijd wereldwijd worden aangepakt, anders werkt het niet'. In feite probeert men hiermee uitstel of afstel te verkrijgen. Bij de zienswijze 'als wij het niet doen, doen de anderen het wel' vergeten we een heel belangrijk element en dat is de moraliteit en ethiek. We vergeten onze verantwoordelijkheid: onze verantwoordelijkheid tegenover onze medemensen en onze nabestaanden, maar ook tegenover onszelf in het licht van de cycliciteit, waardoor wijzelf ook weer met *al* onze huidige keuzes te maken krijgen. We gaan dan teveel uit van "na mij de zondvloed ..." en weten of zien de diepere consequenties niet.

We kunnen nooit enige vooruitgang bereiken als we deze gedachtegang 'als wij het niet doen, doen zij het wel' volgen. Er is altijd wel een achterloper die er geen probleem mee heeft om wat hij doet op een achterhaalde manier te doen. Vasthouden aan deze manier van denken maakt groei onmogelijk.

Waar blijft de deugd?

Kort na 9/11 hebben we een pamflet geschreven met de titel "Het doel heiligt de middelen niet". (Zie onze website www.blavatskyhouse.org.) De inhoud blijkt nog steeds zeer actueel te zijn. Waarom is het zo moeilijk om een betere houding te vinden? In de vele Wijsheidsstromingen die er in het verleden geweest zijn, en die allemaal in de kern dezelfde wijsheid brachten, zijn hierover zeker goede gedachten te vinden.

Los van specifieke dingen die verbeterd kunnen worden is er de fundamentele vraag: "Wat is nu echte groei, wat zijn echte verbeteringen?" Om tot echte verbeteringen te komen, moeten we de wet van de cycliciteit en van oorzaak en gevolg volledig in onze werkwijzen meenemen. Als we, om dit vraagstuk op te lossen, in de sfeer van paradoxen willen blijven, kan Lao-tse ons altijd helpen. Kijken we in het tweede deel van zijn *Tao Teh King*, dat vanaf paradox 38 over Teh (deugd) gaat, dan ontdekken we in paradox 49 een goed uitgangspunt om ons op weg te helpen:

Het Wijze hart kent geen vooringenomenheid.

De harten van gewone mensen worden als het hart van de Wijze.

Mensen die goed zijn, behandel ik goed.

Mensen die niet goed zijn, behandel ik ook goed:

TEH (Deugdzaamheid) als goedheid.

Betrouwbare mensen die vertrouw ik.

Onbetrouwbare mensen die vertrouw ik ook:

Uit deze tekst van Lao-tse komen direct enkele belangrijk begrippen tevoorschijn:

Geen vooringenomenheid, of geen vooroordeel,

de wijze behandelt iedereen goed,

de wijze vertrouwt iedereen,

wijzen creëren harmonie,

wijzen maken deel uit van de wereld,

TEH (Deugdzaamheid) als vertrouwen.

Wijzen creëren harmonie onder de hemel,

Mengen hun harten met de wereld.

Gewone mensen richten hun ogen en oren op hen,

Maar Wijzen worden als de kinderen van de wereld.

wijzen zijn daardoor een voorbeeld,
wijzen hebben openheid en spontaniteit.

Een andere plaats waar over deugden wordt gesproken is in Plato's *Politeia*, 'De Staat'. De vier kardinale deugden zijn:
Prudentia (voorzichtigheid – verstandigheid – wijsheid),
Justitia (rechtvaardigheid – rechtschapenheid),
Fortitudo (moed – sterkte),
Temperantia (gematigdheid – matigheid – zelfbeheersing).

Op de vraag of deugd aangeboren is of aangeleerd kan worden, was Plato's antwoord dat deugden aan te leren zijn. Naderhand zijn deze ideeën verder uitgewerkt door Aristoteles en Cicero.

Bedenk wel dat als we zowel Plato als Lao-tse recht willen doen, we hun werk wat breder moeten bestuderen.

Wat is goed?

Kijken we nog eens naar paradox 49, dan is de vraag: *wat is nu goeddoen?* Vele opvoedkundigen hebben geprobeerd dat vraagstuk op te lossen. Een van de ideeën was een vrije opvoeding. 'Goeddoen' heeft dan de betekenis van alles tolereren. De resultaten hiervan waren en zijn zeker niet overweldigend. Bestaat deugd/goedheid/goeddoen uit niets beters dan 'alles goed vinden'?

Wat is deugd/goedheid in het licht van Lao-tse? Het is zeker niet het ongenueanceerd alles tolereren. Goed zijn voor de niet-goeden is die omstandigheden creëren waardoor zij ook goed worden. Bekeken vanuit de Theosofische visie, is dat niet uitsluitend vriendelijk zijn, maar stimuleren dat het goede, de deugdzaamheid juist tevoorschijn komt. Dat kan dingen inhouden als opvoeding, heropvoeding, de ander trainen in de ontwikkeling van zijn inzicht. Het houdt in dat we situaties creëren die dit bewerkstelligen.

Goed zijn in het licht van cycliciteit en oorzaak en gevolg

Uit de hierboven geciteerde paradox komen enkele belangrijke begrippen naar voren die we nodig hebben om te zien hoe een samenleving bestuurd dient te worden.

Hoe moeten we onze problemen in de samenleving benaderen? Door in de eerste plaats zelf goed te zijn en anderen te helpen om ook het goede tevoorschijn te halen. Door eerst zelf een levend voorbeeld te zijn van dat goede, om daarna in de samenleving de juiste condities op te bouwen, dat wil zeggen, de omstandigheden te maken die de zwakkeren – alle mensen, rijk of arm, met een beperkt inzicht in het leven en zichzelf – stimuleren dat goede in zichzelf te herkennen en te ontwikkelen. Dit kunnen heel langdurige processen zijn. In het licht van de Theosofie kan dit gaan om meerdere levens, meerdere incarnaties.

Een korte-termijnverandering die alleen maar inhoudt dat men een bepaalde handeling niet meer doet, terwijl de wens nog steeds in het denken leeft, is noch groei noch een echte verbetering. Het is een onderdrukking, en op korte of lange termijn kunnen we verwachten dat de onderdrukte eigenschappen weer terugkomen.

Als we de samenleving echt willen verbeteren en we gaan uit van cycliciteit (reïncarnatie), dan moeten onze oplossingen van veel duurzamer aard zijn. Dan moeten we er alles aan doen om de mentaliteit 'eigen volk eerst' echt te overwinnen en tot een transformatie te komen, erbovenuit te groeien. Dan moeten onze problemen echt overwonnen zijn, anders komen ze in volgende levens weer tevoorschijn.

Deze eenvoudige gedachten hebben veel consequenties. Het houdt in dat we iedereen moeten helpen om een constructieve bijdrage te leveren in de gemeenschap en boven zijn beperkingen en onvermogens uit te komen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de oud-strijder die mogelijk misdaden heeft begaan. Dan helpt geen tolerantie, maar wel rechtvaardigheid, heropvoeding, training, want dat is de enige manier om tot definitieve vooruitgang te komen — ook in het licht van de volgende incarnatie. Dit vereist een samenleving van grote innerlijke kracht; een innerlijke kracht die zich in de eerste plaats uit door het in de praktijk brengen van de deugden die Plato en Lao-tse zo inspirerend beschreven.

Herman C. Vermeulen